

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nayka.com.ua | № 11, 2021 | 25.11.2021 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.11.97](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.11.97)

УДК 378.014.543(477)

М. Ю. Білінець,
к. е. н., старший викладач кафедри фінансів,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"
ORCID ID: 0000-0001-5816-0080

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА ФОРМУЛОЮ ТА ПЕРФОМАНС-КОНТРАКТАМИ В КОНТЕКСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

M. Bilinets,
PhD in Economics, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

FOREIGN EXPERIENCE OF FUNDING HIGHER EDUCATION BY FORMULA AND PERFORMANCE CONTRACTS IN THE CONTEXT OF ITS USE IN UKRAINE

В статті розглянуто зарубіжний досвід фінансування вищої освіти на основі використання формули та перфоманс-контрактів. Проведено оцінку індикаторів у формулі фінансування вищої освіти, здійснено їх порівняльний аналіз та складено рейтинг частоти їх використання. Використання перфоманс-контрактів сприяє створенню активного діалогу між університетом та міністерством через визначення конкретних цілей та показників, які повинні бути досягнуті; сприяє стратегічному розвитку університетів, а в результаті і всій галузі вищої освіти та підвищенню прозорості щодо розподілу коштів між університетами. Зазначено, що використання в Україні перфоманс-контрактів, як однієї із форм державного фінансування, сприятиме ефективному розвитку закладів вищої освіти в Україні. Визначено систему показників для використання перфоманс-контрактів, яка передчає встановлення кількісних, якісних показників та характеристик інтернаціоналізації за основними видами діяльності – освітньою та науковою.

The article considers foreign experience in financing higher education based on the use of formulas and performance contracts. The purpose of the article is to analyze the features of the financing of higher education institutions on the basis of the formula in European countries. The indicators in the formula of financing of higher education are evaluated, their comparative analysis is carried out and the indicators are made in the rating of the frequency of their use. Indicators of funding formulas are divided into input, intermediate and output, the latter can be attributed to performance indicators. It is made the comparison of the use of the financing formula and performance contracts, and it is determined that the main difference between them is the time of use, as the use of the formula involves the use of retrospective data, while performance contracts are based on goals. The peculiarities of the use of performance contracts in the EU are studied. In the course of the work it was determined that in many EU countries both of these financing methods are used simultaneously. However, the share of funding allocated on the basis of performance contracts is smaller. In Italy, this is additional funding,

which cannot exceed 2.5% of the university's public funding; in the Netherlands - 7% of the block grant is distributed through a performance contract, in Germany - from 2 to 5% of the block grant; in Ireland - about 1% of the block grant, and in Lithuania less than 1% of the block grant, but in Austria - the entire block grant is distributed on the basis of a performance contract. The use of performance contracts promotes an active dialogue between the university and the ministry by defining specific goals; contributes to the strategic development of universities and, as a result, to the whole field of higher education and to the increase of transparency in the distribution of funds between universities. It is noted that the use of performance contracts in Ukraine, as one of the forms of public funding, will contribute to the effective development of higher education institutions in Ukraine. In the article it is defined the system of indicators for the use of performance contracts, which presupposes the establishment of quantitative, qualitative indicators and characteristics of internationalization by the main types of activity - educational and scientific.

Ключові слова: *заклади вищої освіти; фінансування вищої освіти; бюджетне фінансування.*

Keywords: *higher education institutions; financing of higher education; budget financing.*

Вступ та постановка проблеми. В сучасних умовах фінансування вищої освіти повинне ґрунтуватися на основі ефективності, результативності і продуктивності. Фінансування вищої освіти в Україні здійснюється на основі використання кошторисного методу та механізму державного замовлення на підготовку певних спеціалістів. Жодний із цих методів не сприяє інтенсивному розвитку закладів вищої освіти (ЗВО), оскільки не передбачає досягнення закладами певних довгострокових цілей. Разом з тим, розуміючи необхідність інтенсивного розвитку вищої освіти, як ключового фактору розвитку суспільства європейські країни активно використовують фінансування на основі результатів діяльності. Тому дослідження основних елементів фінансування за результатами діяльності, що використовуються у розподілі державного фінансування вищої освіти за допомогою формул та перфоманс-контрактів не втрачає своєї актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовні дослідження функціонування системи вищої освіти містяться у працях українських учених Л. Антошкіної, Т. Боголіб, З. Варналія, І. Вахович, І. Каленюк, О. Кукліна, О. Падалки, С. Семенюк, Є. Стадного, Л. Шевченко, та інших. Принципи, засади та особливості фінансування вищої освіти досліджували такі зарубіжні вчені, як: Г. Андрушак, Я. Вернер, Г. Дженкс, Б. Джонсон, Т. Естерман, Дж. Пенкавель, С. Скарпетта, Дж. Стігліц, Д. Тейлор, Дж. Тілак, Т. Шульц та інші.

Мета статті полягає в аналізі особливостей фінансування закладів вищої освіти на основі формули в Європейських країнах та можливості використання в Україні.

Результати дослідження. Поняття ефективності пов'язане із певними діями та зусиллями, які установа повинна здійснити для досягнення певного результату, такого як готовий спеціаліст або результати дослідження, також може включати і проміжні результати такі, як студенти, що закінчили відповідний навчальний рік або, наприклад, подані студентські заявки. Тому проміжні показники, та кінцеві (вихідні) показники (такі, як кількість випускників, кількість цитат в наукових публікаціях тощо), що використовуються у моделях фінансування вищої освіти, можуть бути класифіковані, як показники результативності. Окрім цього, можна розглянути і деякі інші показники, які пов'язані із інтернаціоналізацією або диверсифікацією, оскільки вони пов'язані із досягненням певних цілей освітньої політики. Фундаментальна різниця між двома інструментами – формулами фінансування та перфоманс-контрактами – є те, що вони використовуються у різні моменти часового лагу. Фінансування по формулі використовує показники минулих періодів щодо фінансування вищої освіти. В той час, як перфоманс-контракти включають завдання і цілі на майбутнє, і в залежності від деталізації цих цілей і завдань, розробляється система показників, щоб виміряти досягнення цих цілей.

Оптимальним варіантом є використання цих двох елементів у комбінації, що на практиці могло б дозволити використовувати, як перспективні, так і ретроспективні показники.

Фінансування на основі формули є механізмом визначення розміру фінансування вищої освіти або закладу вищої освіти за допомогою математичної формули, яка включає змінні на основі певних показників вищої освіти. Розподіл державного фінансування вищої освіти може здійснюватися і на основі інших методів, таких як договірне фінансування або виділення коштів на основі попередніх років. Визначення обсягу фінансування вищої освіти на основі формули часто використовується для забезпечення прозорості розподілу коштів, оскільки воно базується на основі кількісних показників. У порівнянні із розподілом фінансування вищої освіти на основі попередніх років, фінансування на основі формули дозволяє враховувати більший часовий лаг.

Вперше фінансування за формулою почали використовувати ще на початку 1990 років, особливо в частині визначення обсягу фінансування навчальної діяльності, однак наступна хвиля активної інтеграції її у систему фінансування вищої освіти почалася на початку 2000 років. На стадії впровадження фінансування за формулою

значна увага приділялася мінімізації або уникненню втрат для університетів у порівнянні з попередньою системою та забезпеченні більш плавного переходу, що спонукало до використання значного переліку змінних, показників коригування та механізмів моделювання.

В Ірландії фінансування вищої освіти виділяється університетам через надання блок-грантів на основі моделі періодичного виділення грантів (RGAM). Передбачається, що блок-грант покриває основні навчальні та дослідницькі заходи в установах; однак кожна установа є автономною щодо внутрішнього розподілу коштів в середині самої установи, що свідчить про певну автономність ЗВО. В решті решт, RGAM працює за допомогою модераторного механізму, що покликаний уникати значних коливань розподілу грантів між установами з року в рік, обмежуючи зміни фінансування щороку до +/- 2% загального збільшення чи зменшення фінансування.

Модель була введена ще в 2006 році, і згодом зазнала певних змін. Зокрема, були введені деякі незначні зміни, в першу чергу щодо категорій студентів, які мають право на включення в число студентів для покриття грантом [1, с. 28; 4].

Як вже зазначалося, існують значні розбіжності щодо частки державного фінансування, розподіленого за формулою. Існує ряд країн, де весь обсяг державного фінансування вищої освіти розподіляється на основі формули, в інших формула визначає лише невелику частину блок- гранту. У деяких країнах фінансування за формулою використовується або використовувалося раніше лише для розподілу коштів на навчання (наприклад, Данія, Латвія, Румунія, Швеція).

Австрія є єдиною країною Європи, яка повністю скасувала автоматичний розподіл фінансування за допомогою формули після того, як вона активно використовувалася протягом декількох десятиліть. З 2013 р. її було замінено переговорами про виконання контракту на весь блок-грант, хоча і обсяг все ще визначається на основі даних щодо зарахування студентів, передачу знань, власний дохід та співпрацю з іншими ЗВО, як в середині країни, так і за її межами.

В Австрії укладено індивідуальний договір між кожним університетом та міністерством для визначення завдань, які університет виконує для держави, а також фінансові ресурси, надані державою у відповідь. Контракти діють три роки. Основне фінансування надається як загальний бюджет (блок-грант) університетам і складається з двох основних фондів: основного бюджету та бюджетів підрозділів вищої освіти. Додаткове державне фінансування надається для розвитку та утримання інфраструктури, клінічних досліджень та викладання.

Основний бюджет визначається на весь період дії договору (в значній мірі покриває заробітну плату), а також частка, яку отримує кожний університет від структурних підрозділів університету, визначається на підставі показників, пов'язаних з кількісними, якісними та кінцевими цілями та показниками, і є узгодженими в контракті. Ці цілі пов'язані з викладанням, дослідженнями та розвитком мистецтва, а також з суспільними цілями, такими як гендерна рівність, інтеграція меншин та доступність до навчання протягом усього життя та інтернаціоналізація [2]. Контракт також включає в себе заходи, які слід здійснювати у випадку, якщо цілі не можуть бути виконані (наприклад, зобов'язання університету створити резерви), або держава не має достатніх засобів для надання узгодженої суми фінансування, а також процедур щодо звітності і підзвітності.

Окрім відмінностей у обсягах державного фінансування, що розподіляється на основі формули, склад формули також сильно відрізняється. У багатьох країнах найважливішу роль у визначенні обсягу фінансування на основі формули, яку отримує університет за допомогою блок-грантів, часто відіграють індикатори вхідних показників, такі як кількість студентів (на рівні бакалавра та магістра) тощо. Вихідні показники (кількість випускників бакалаврів та магістрів) використовуються рідше і мають меншу вагу в формулі. Цікаво відзначити важливість деяких орієнтованих на результат критеріїв, які зазвичай пов'язані з результатами досліджень: докторські ступені, міжнародне європейське фінансування та зовнішнє фінансування. Інші широко використовувані вихідні показники - це показники досліджень та контракти на дослідження.

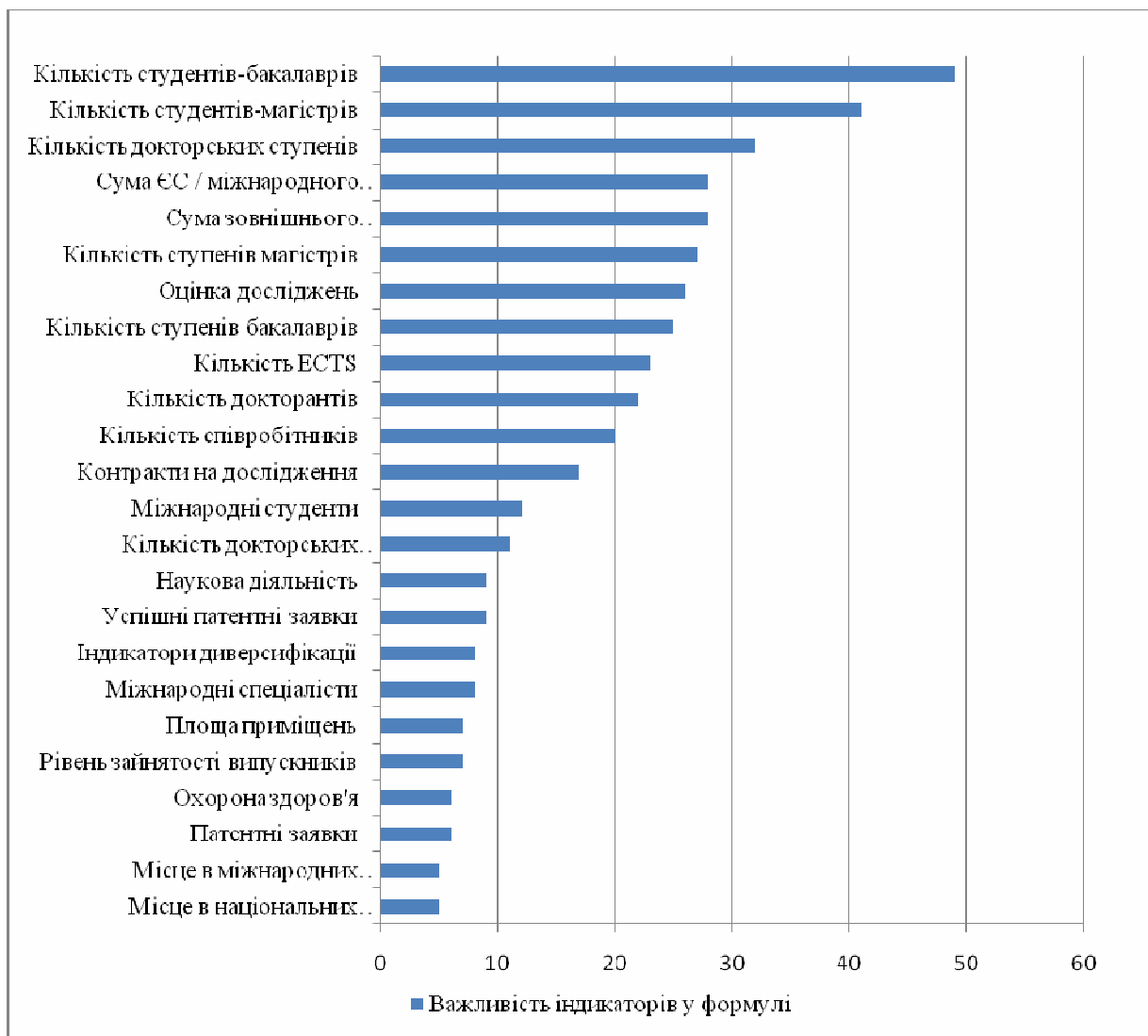

Рис. 1. Рейтинг індикаторів у формулі фінансування закладів вищої освіти в країнах Європи

Джерело: побудовано автором за даними [5]

У Фінляндії формула фінансування вищої освіти базується на міжнародній навчальній та науково-дослідній діяльності університетів, а також інших критеріях, пов'язаних з інтернаціоналізацією (включаючи фінансування міжнародних досліджень) та складає 9 % державного фінансування [5]:

- Ступені магістра, видані іноземним громадянам: 1%;
- Студентська мобільність до Фінляндії та з неї: 2%;
- Ступені доктора філософії іноземних громадян: 1%;
- Міжнародний навчально-дослідницький персонал: 2%;
- Міжнародне фінансування досліджень: 3%.

Більшість формул включають комбінацію вхідних та вихідних показників, а також декілька інших показників, пов'язаних із конкретними цілями політики (наприклад, інтернаціоналізація, гендерна рівність та міжнародна мобільність тощо). У деяких країнах фінансування на основі формули включає дві складові – фінансування викладацької та наукової діяльності, навчальна діяльність переважно визначається на основі вхідних показників (Ірландія, Польща, Румунія, Швеція), тоді як для дослідницької діяльності кошти, в основному, визначаються на основі результативних показників (Ірландія, Польща). Для систем, що мають одну формулу (включаючи показники для навчання та дослідження), переважна більшість орієнтована на вхідні показники. Тільки датська модель фінансування викладацької діяльності на основі таксометра є виключно орієнтованою на вихідні показники, в основному залежно від кількості присвоєних ступенів.

Якщо на рис. 1 згруповано різні показники відповідно до їх характеру, то нижче у таблиці 1. наведено порівняльний огляд показників, що використовуються у формулі фінансування по ЄС. Вона заснована на списку, який був розроблений на спеціалізованих освітніх конференціях.

Таблиця 1.
Порівняльний аналіз показників формули фінансування вищої освіти у Європі

	<i>Вхідні показники</i>	<i>Проміжні показники</i>	<i>Вихідні показники</i>	<i>Інші показники</i>
<i>Викладацька діяльність</i>	Студенти рівня бакалавра і магістра; Відношення студентів до персоналу;	Чисельність студентів, які успішно склали іспити; досягли ECTS; закінчили рік навчання	Кількість отриманих ступенів бакалавра і магістра; Ступені отримані за стандартним часом програми	Часка працевлаштованих випускників; Додана цінність диплому; Чисельність іноземних студентів
<i>Наукова діяльність</i>	Чисельність аспірантів та докторантів	Заявки на патенти	Докторські ступені / кандидатські дисертації; Показники досліджень; успішні патентні заявки; фінансування отримане із зовнішніх досліджень; наукова діяльність; отримані дослідження; публікації / цитати; дохід від передачі науки та технологій; публікація дослідників	
<i>Інші</i>	Чисельність персоналу; Площі закладів		Отримане зовнішнє фінансування; Отримане ЄС / міжнародне фінансування (пов'язане з навчанням та дослідженнями); Місце в рейтингу	Міжнародний персонал; показники, пов'язані з диверсифікацією; оцінка стратегічних планів університетів; структура / якість персоналу.

Джерело: побудовано автором за даними [1]

Одним з дуже важливих елементів формули фінансування є те, як змінюється обсяг фінансування у зв'язку зі зміною індикаторів. У більшості країн фінансування за формулою базується на принципі закритого конверта, тобто формула є чистим механізмом розподілу основного фінансування, передбаченого для досліджень та освіти з державного бюджету серед університетів. Тому індикатори та коефіцієнти масштабу зазвичай вкладені в формулу, щоб контролювати, наприклад, зростання кількості студентів чи отриманих кредитів.

У Данії фінансування збільшується з урахуванням кількості студентів, які успішно завершують частину своїх досліджень. Щоб фінансувати свою педагогічну діяльність, університет у Данії отримує державні гроші кожен раз, коли студент досягає прогресу у своєму навчанні, тобто, коли склав іспити. Суми відрізняються залежно від предметної області та визначаються у річному фінансовому законі. Щороку всі здані студентами іспити збираються разом та перераховуються на загальноосвітні еквіваленти, які складають іспити на основі кредитів ECTS (60 ECTS = 1 FTE), в результаті чого кількість FTE визначає обсяг фінансування. Крім того, інститут отримує бонус за завершення навчання для кожного студента, який закінчив його у визначений термін для конкретної навчальної програми. Це означає, що фінансування на певний рік базується на кількості FTE минулого року. Оскільки кількість FTE зростає протягом багатьох років, а попит на вищу освіту зростає, фінансування сектора вищої освіти через систему таксометра теж постійно зростає і таким чином, стає зростаючою статтею у державному бюджеті [9].

Іншим методом фінансування вищої освіти є так звані перформанс-контракти, (цільові угоди або контракти на розвиток), за якими цілі узгоджуються між державними органами влади та університетами.

Вони направлені на:

- стратегічний розвиток університетів, оскільки цілі контрактів залежать від стратегічних цілей системи освіти;
- структурування діалогу між міністерством та університетами, в перформанс-контрактах зазвичай зазначаються конкретні цілі та показники, які повинні бути досягнуті університетом, та їх вплив на обсяг фінансування з боку держави;
- підвищення прозорості щодо розподілу коштів між університетами по контрактах, так і їх використання.

На практиці існують різні типи перфоманс-контрактів. У деяких країнах вони можуть мати вплив на масштаб фінансування ЗВО. Однак у більшості країн вони розглядаються і використовуються більше, як інструмент управління, ніж інструмент фінансування.

Хоча елементи, що базуються на результатах у визначенні обсягу фінансування, завжди пов'язані з минулим показником, однак перфоманс-контракти є угодами щодо майбутніх результатів, які повинні бути досягнуті. Цілі можуть бути специфічними для університету та в більшій чи меншій мірі узгоджені з його стратегією, або ж вони можуть бути виділені, як складові стратегічних цілей розвитку освіти та науки. Вони можуть бути визначені досить детально, але, як правило, не всі тісно пов'язані з діяльністю університету. Цілі можуть бути описані, як результати діяльності, які будуть досягнуті, або як конкретні заходи, які повинні бути вжиті протягом певного періоду часу. Вони можуть бути зазначені, як заходи на покращення якісних характеристик (наприклад, поліпшення рівного доступу чоловіків і жінок до провідних академічних посад) або пов'язані з кількісними показниками (наприклад, збільшенням числа жінок-викладачів), подібними до тих, що входять до формули фінансування. Окрім цього, перфоманс-контракти варіюються залежно від характеру цілей та завдань, процедури оцінки. У деяких випадках оцінка може здійснюватися у формі дискусії між міністерством та університетом, для інших - необхідний комплексний збір даних для подальшого аналізу.

Нижче наведемо кілька прикладів, що ілюструють відмінності. В Австрії, починаючи з 2013 року, перфоманс-контракт є результатом бюджетних переговорів між міністерством та кожним університетом для визначення розміру фінансування на одну установу, відповідно до якого мінімальний рівень встановлюється законом. Досягнення цілей контракту може мати вплив на переговори на наступний період фінансування, але автоматичної лінії розподілу немає.

У Нідерландах перфоманс-контракти були запроваджені в 2012 році, і з цього часу встановлена їх межа (на даний момент 7%), що розподіляється на основі цілей, узгоджених між Міністерством освіти та окремими університетами. У 2009-2010 роках уряд Нідерландів створив комітет національних та міжнародних експертів для надання консультацій щодо реформування нідерландської системи вищої освіти, щоб забезпечити її нормальне функціонування у зв'язку з очікуваним збільшенням кількості студентів (за прогнозами, близько 1/3 до 2020 року), зменшити відмову від курсів і зробити систему більш наближеною до потреб економіки знань. Виходячи з основної рекомендації комітету, яка полягала у підвищенні якості та диверсифікації системи вищої освіти, уряд розробив плани щодо зміни системи фінансування з метою стимулювання інституційного профілювання та стимулювання диференціації пропозиції освітніх послуг.

План полягав у збільшенні ролі компоненту продуктивності в системі фінансування, яка раніше базувалася на вхідних показниках ЗВО (60% гранту виділялося на основі кількості зарахованих студентів, 20% за фіксованою базою та 20% за кількістю присвоєних ступенів чи виданих дипломів) [5].

Італія є прикладом системи, в якій перфоманс-контракт не пов'язаний з розподілом гранту на вищу освіту між університетами, але є елементом додаткового фінансування галузі. В Італії міністерство та університети укладають трирічні контракти, згідно з якими досягнення узгоджених цілей визначає розподіл додаткових ресурсів. У 2013 році додаткове фінансування ЗВО було обмежено законом до максимум 2,5% від державного фінансування, отриманого університетом. Цілі можуть бути пов'язані з такими напрямками [6]:

- Послуги для студентів;
- Інтернаціоналізація та обмін досвідом в середині країни;
- Залучення іноземних працівників;
- Співпраця з іншими університетами;
- Раціоналізація через перерозподіл курсів на регіональному рівні

Університет вибирає одну або декілька областей серед цього переліку і визначає пріоритети, а фінансування частково здійснюється на початку (для сприяння розвитку) та частково наприкінці періоду (після досягнення цілей).

Перфоманс-контракт може також використовуватися як додатковий інструмент у формулі фінансування або для узгодження цілей контракту з формулою, або для пом'якшення деяких негативних наслідків розподілу фінансування на основі формули, наприклад, встановлення додаткових цілей якості навчання і дослідження.

У Данії перфоманс-контракти навмисно не пов'язані з фінансуванням, але вони все ж розглядаються як важливий рушійний механізм управління університетами, оскільки вони можуть бути використані для обговорення інституційної стратегії та внутрішнього фінансування. У цьому випадку вплив на інституційний менеджмент дуже залежить від структури та моделі управління установи.

Розглядаючи розподіл блок-грантів, можна зазначити, що більшість механізмів розподілу фінансування, принаймні частково, передбачають розподіл на основі результатів діяльності. Проте, частка фінансування на основі перфоманс-контрактів є не такою значною, ніж та, яка розподіляється на основі формули, оскільки в Італії – це додаткове фінансування, яке не може перевищувати 2,5 % державного фінансування університету; в Австрії – весь блок-грант розподіляється на основі перфоманс-контракту; у Нідерландах – лише 7 % блок-гранту; у Німеччині – це від 2 до 5 % блок-гранту (однак не скорочується у зв'язку з невиконанням); Ірландія – близько 1 % блок-гранту і Литва – менше 1 % блок-гранту. З цього слідує, що все ж розподіл фінансування вищої освіти здійснюється на основі формули, і часто поєднується з іншими методами, такими як перфоманс-контракти [10].

Внаслідок складності механізмів фінансування вищої освіти по всьому ЄС, неможливо визначити точну частку фінансування, пов'язану з продуктивністю в кожній системі. Оскільки, один механізм, будь то формула фінансування або перфоманс-контракт часто містить суміш різних елементів, з яких лише деякі пов'язані з продуктивністю. У деяких країнах частка фінансування, що виділяється на основі результатів, з часом зростає.

У Чеській Республіці показники продуктивності були введені у формулу фінансування в 2009 році. Спочатку лише 9% державного фінансування розподілялося на основі цих показників, але ця частка зросла до 20%. З цих 20% державного фінансування 39% виділяється на основі результатів досліджень та творчої діяльності (публікації, патенти, отримані конкурсні гранти, показники творчої ефективності). Ще 34% розподіляються відповідно до якості навчання та можливостей працевлаштування випускників (якість штату та структура персоналу, рівень зайнятості після закінчення навчання), а ще 27% - на основі критеріїв, пов'язаних з інтернаціоналізацією та мобільністю (іноземні студенти, міжнародне співробітництво, студентська мобільність студентів) [11].

Аналіз системного рівня показав, що більшість країн Європи виділяють певну суму державного фінансування на основі результатів діяльності ЗВО. Незважаючи на те, що в деяких системах (наприклад, в Чехії, Данії, Італії) важливість елементів продуктивності зростає, вона значно відрізняється, і в переважній більшості систем лише невелика частина державного фінансування розподіляється відповідно до досягнутих цілей. Вхідні показники залишаються дуже важливими, особливо стосовно навчальної діяльності, тоді як фінансування на основі вихідних показників, здається, є більш поширеним щодо дослідницької діяльності.

Вихідні показники навчальної діяльності, такі як кількість присуджених ступенів бакалаврів та магістрів, включаються до формули з метою розширення доступу до вищої освіти та підвищення освіченості населення – є політичною метою.

На відміну від вхідних показників, таких як кількість студентів, вихідні критерії мають перевагу оскільки змушують навчальні заклади зосередитись на кінцевому продукті освітнього процесу. Це може бути рушійною силою для розробки заходів, які допомагають студентам швидше закінчувати навчання та скорочуючи кількість випускників (наприклад, навчання, керівництво та консультування, збільшення кількості контактів та ін.).

Крім того, вихідні критерії несуть ризик зниження якості та стандартів освіти, щоб присуджувати більше ступенів за менший час. Вихідні показники у фінансуванні досліджень намагаються виміряти продуктивність установи та її дослідників, наприклад, за допомогою біометричних критеріїв, обсягу отриманого зовнішнього фінансування, кількості контрактів з бізнесом та промисловістю та ін. Цілі часто мають сприяти високій якості досліджень та використанню результатів досліджень поза академічними колами, а також заохочувати співпрацю із зовнішніми партнерами.

Вищезазначені показники стимулюють розвиток досліджень у навчальних закладах та співпрацю з зовнішніми партнерами, такими як бізнес та промисловість. Останній має не тільки потенціал для сприяння передачі знань, але і допомагає забезпечити використання результатів досліджень поза межами академічних кіл та залучення інших зацікавлених сторін, що може посилити вплив досліджень на суспільство.

Тим не менш, вихідні індикатори фінансування досліджень призведуть до обмеження доступу нових дослідницьких проектів до фінансування, оскільки існуючі матимуть кращі результати на певному етапі. Окрім цього фінансування досліджень на основі перфоманс-контрактів, як правило, сприяє розвитку прикладних досліджень. Що в свою чергу обмежує фінансування досліджень у деяких дисциплінах, особливо гуманітарних наук, які традиційно мають меншу кількість дослідницьких публікацій, ніж наукові дисципліни.

Відмітимо, що перфоманс-контракти можуть бути можливістю створити активний діалог між міністерствами та окремими університетами як рівноправними партнерами та є способом узгодження політики і її реалізації. Таке фінансування може підтримувати стратегічне планування та прийняття рішень, а тому є корисним інструментом управління.

Проте якщо фінансування за результатами використовується як сильний рушійний інструмент для впливу на інституційну поведінку та підвищення освітнього рівня університетів відповідно до цілей політики, це перешкоджає інституційній автономії, яка є одним із основних принципів європейської системи вищої освіти. Цей ризик вищий, якщо велика частка фінансування розподіляється на основі результатів діяльності, якщо університети не беруть участі у визначенні цілей та показників, які вони повинні виконувати, особливо якщо вони застосовуються до всіх установ незалежно від їх профілю та особливостей [1].

Показники ефективності можуть підвищити прозорість розподілу фінансування, якщо вони зрозумілі та не є складними. Це може допомогти інституціям, а також органам державної влади краще планувати розподіл фінансування, працювати над певними цілями, визначити пріоритети та підвищити ефективність. Таким чином, може бути досягнений раціональний розподіл державних коштів між університетами та додаткові винагороди для тих закладів, які добре працюють і виконують визначені показники, що в результаті сприяє отриманню додаткового фінансування.

Індикатори, пов'язані із обсягом зовнішнього фінансування, отриманого установою або кількістю зовнішніх дослідницьких контрактів, можуть встановлюватися як стимули до диверсифікації фінансування, що буде позитивним для фінансової стійкості університетів.

Проте використовувати фінансування за результатами як ефективного стимулюючого механізму діяльності установ, воно повинне винагороджувати зростання індикаторів додатковими коштами. Це ускладнюється тим, що Державний бюджет затверджується на початку року, так само, як і обсяги фінансування, що обмежує стимул для

закладів підвищувати їхню ефективність, оскільки зараховуючи більше студентів та присуджуючи більше ступенів, фінансування на 1 студента (наприклад, випускника) зменшується.

Надмірна орієнтація на продуктивність щодо фінансування вищої освіти несе певні ризики, як на системному, так і на інституційному рівні. Ті, хто виконує показники, отримує більше грошей і, таким чином, має відносно кращі позиції щодо фінансування в наступному періоді, тоді як ті, хто працювали гірше, отримують менше грошей і, таким чином, перебувають у більш слабкому становищі в майбутньому, оскільки на практиці спрацьовує, так званий “ефект Матвія”, наприклад за інших рівних умов, грант на наукові дослідження зазвичай отримає університет, який займає кращі позиції в рейтингу, ніж університет, який знаходиться трохи нижче, як би гарно він не працював. Це може призвести до більш сильної диференціації ЗВО. Крім цього університети мають великий обсяг постійних витрат, таких як заробітна плата персоналу, яка складає в середньому близько двох третин загальних витрат, що врешті-решт обмежує можливості інвестування в інновації, такі як нові методи навчання та нові програми [9].

Виходячи із розглянутого досвіду фінансування на основі результатів, на нашу думку, його використання у системі фінансування вищої освіти могли б дати певні позитивні результати і сприяти ефективному розвитку вищої освіти в Україні та ЗВО. Фінансування останніх на основі блок-грантів, яке передбачає самостійний розподіл витрат в середині університету, сприяв би більшій автономності закладів, а також і більш ефективному використанню коштів у порівнянні із кошторисним фінансуванням.

Разом з тим, значну увагу варто зосередити і на результатах освітньої та наукової діяльності закладів вищої освіти, оскільки навіть бюджетними програма у вищій освіті ніякі цілі, окрім підготовки фахівців не передбачені. ЗВО були б зацікавлені у збільшенні фінансуванні при досягненні певних стратегічних цілей, або штрафувалися у випадку їх недосягнення.

Таким чином, на нашу думку, задля стимулювання та ефективного розвитку ЗВО, поряд із державним замовленням варто використовувати такі форми фінансування вищої освіти, які залежали б від результативних показників. Однією з них можуть бути перфоманс-контракти, які укладаються між ЦОВВ у підпорядкуванні якого знаходиться ЗВО, і передбачає отримання фінансування за досягнення відповідних цілей та показників, які регулятор ставить перед університетом. Обсяг фінансування повинен визначатися на основі певних показників та їхньої ваги у формулі і здійснюватися у формі блок-гранту, що, в свою чергу сприяло б розширенню фінансової автономії ЗВО. Формула фінансування для перфоманс-контракту повинна включати фінансування за основними видами діяльності, такими як освіта і наука, а також передбачати показники, які б давали ще і якісну оцінку діяльності закладу, а також характеризували його діяльність на міжнародній арені. Зокрема, модель фінансування ЗВО із використанням перфоманс-контрактів може мати наступний вигляд (табл. 2). Для початкового етапу використання перфоманс-контрактів у системі фінансування вищої освіти передбачає виділення обсягу коштів, що розподіляються за ними між ЗВО на рівні 10 % від загального обсягу видатків по цій статті із поступовим збільшенням до 20 %.

Таблиця 2.
Модель фінансування закладів вищої освіти для перфоманс-контрактів

	Кількісні фактори	Якісні фактори	Інтернаціоналізація
Освіта (42 %)	Відсоток працевлаштованих випускників за фахом (10 %)		К-сть студентів іноземців (6 %) Студентська мобільність (8 %)
		Відгуки студентів (6 %) Відгуки роботодавців (12 %)	
Наука (38 %)	К-сть захищених дисертацій (10 %) К-сть та якість наукових публікацій працівників та студентів (13 %)		К-сть студентів-іноземців, які отримали наукові ступенів (2 %) Участь працівників у наукових дослідженнях (3 %)
		Вигране фінансування певних досліджень, як в середині, так і за межами країни (10 %)	
Інші (20 %)	Досягнення стратегічних цілей (Стратегія університету включає цілі національної стратегії розвитку освіти і науки, і вони були досягнені протягом періоду) (10 %) Фінансування функцій держави (спеціальні державні зобов'язання, відкриті тренінгові центри, бібліотеки) (5 %) Місце університету в національному та міжнародному рейтингах (5 %)		

Джерело: побудовано автором

З таблиці видно, що фінансування ЗВО в межах різних видів діяльності передбачаються у такому співвідношенні, на освітню діяльність - 42 % гранту університету, на наукову діяльність – 38 %, і 20 % на виконання інших стратегічних цілей, які можуть різнитися для різних закладів, але повинні бути визначені в межах національних цілей розвитку освіти і науки в державі. Відсоткові значення показників, що використовуються у формулі фінансування були визначені на основі зарубіжного досвіду фінансування за формулою та перфоманс-контрактами з врахуванням ситуації в нашій державі.

Висновки. Для досягнення ефективності фінансування вищої освіти повинне ґрунтуватися не лише на якихось певних показниках, а й на цілях та результатах діяльності закладів вищої освіти, саме тому європейські держави здійснюють фінансування останніх не лише на основі формул, а й з визначенням певних результатів та цілей діяльності. Однак, обмеженість можливостей державного фінансування вищої освіти, змушує не лише до їх ефективного та раціонального використання, а й до пошуку альтернативних джерел фінансування, які на сьогодні активно використовуються іноземними університетами.

Список використаних джерел.

1. Estermann, T., Bennetot Pruvot, E., 2011, European universities diversifying income streams (Brussels, EUA). URL: <https://eua.eu/resources/publications/405:financially-sustainable-universities-ii-european-universities-diversifying-income-streams.html> (дата звернення: 25.10.2021).
2. Austrian Federal Ministry of Science and Research. URL: <https://bmbwf.gv.at/english/home/> (дата звернення: 27.10.2021).
3. Finnish Ministry of Education and Culture. URL: <https://minedu.fi/en/frontpage>. (дата звернення: 25.10.2021).
4. Малишко В. В. Зарубіжний досвід фінансування освіти та науки. *The 7th International scientific and practical conference "The world of science and innovation" (February 10-12, 2021)*. London : Cognum Publishing House, 2021. P. 697-706.
5. Ministry of Education, Culture and Science of the Netherlands. URL: <https://www.government.nl/ministries/ministry-of-education-culture-and-science>. (дата звернення: 28.10.2021).
6. Estermann, T., Nokkala, T., & Steinel, M. 2011, University Autonomy in Europe II - The Scorecard (Brussels, EUA). URL: <https://eua.eu/downloads/publications/university%20autonomy%20in%20europe%20ii%20-%20the%20scorecard.pdf> (дата звернення: 24.10.2021).
7. Italian Ministry for Education, Research and University. URL: <http://www.seas-era.eu/np4/48.html>. (дата звернення: 25.10.2021).
8. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективних фінансово-економічних моделей розвитку вищої школи: монографія / за ред. І. М. Грищенко. Київ: Ін-т вищ. освіти, 2016. 260 с.
9. Касич А. О., Циган В. А. Особливості фінансування вищої освіти в Україні та інших країнах світу. *Ефективна економіка*. 2013. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2587> (дата звернення: 29.10.2021).
10. Hazelkorn, E., Loukkola, T., & Zhang, T., 2014, Rankings in Institutional Strategies and Processes: Impact or Illusion? (Brussels, EUA). URL: <https://eua.eu/resources/publications/369:rankings-in-institutional-strategies-and-processes-impact-or-illusion.html> (дата звернення: 15.10.2021).
11. Review of the performance by the Irish Universities Quality Board of its functions by the Higher Education Authority. URL: https://backend.deqar.eu/reports/EQAR/IUQB_External_Review_Report.pdf. (дата звернення: 15.10.2021).
12. Боголіб Т. М. Фінансування освіти за кордоном. *Фінанси України*. 2005. № 8. С. 132–139.
13. Зелена З. В. Зарубіжний досвід фінансування освіти і науки в Україні. URL: <http://libfor.com/index.php> (дата звернення: 01.11.2021).
14. Кучеренко Д. Г., Мартинюк О. В. Стратегії розвитку освітніх систем країн світу: монографія. Київ: ІПК ДЗСУ, 2011. 312 с.

References.

1. Estermann, T., Bennetot Pruvot, E., 2011, European universities diversifying income streams (Brussels, EUA), available at: <https://eua.eu/resources/publications/405:financially-sustainable-universities-ii-european-universities-diversifying-income-streams.html> (Accessed 25 Oct 2021).
2. Austrian Federal Ministry of Science and Research, available at: <https://bmbwf.gv.at/english/home/> (Accessed 27 Oct 2021).
3. Finnish Ministry of Education and Culture, available at: <https://minedu.fi/en/frontpage> (Accessed 25 Oct 2021).
4. Malysko, V. V. (2021), "Foreign experience in financing education and science", "The world of science and innovation" (February 10-12, 2021). London : Cognum Publishing House, pp. 697-706.
5. Ministry of Education, Culture and Science of the Netherlands, available at: <https://www.government.nl/ministries/ministry-of-education-culture-and-science> (Accessed 28 Oct 2021).
6. Estermann, T., Nokkala, T., & Steinel, M. 2011, University Autonomy in Europe II - The Scorecard (Brussels, EUA), available at: <https://eua.eu/downloads/publications/university%20autonomy%20in%20europe%20ii%20-%20the%20scorecard.pdf> (Accessed 24 Oct 2021).
7. Italian Ministry for Education, Research and University, available at: <http://www.seas-era.eu/np4/48.html> (Accessed 25 Oct 2021).
8. *Teoretyko-metodolohichne obgruntuvannia efektyvnykh finansovo-ekonomichnykh modelei rozvytku vyshchoi shkoly: monohrafiia* [Theoretical and methodological substantiation of effective financial and economic models of higher school development: monograph], edited by Grishchenko, I. M., In-t vyshch. osvity, 2016, Kyiv, Ukraine, P. 260.

9. Kasych, A. O. and Tsyhan, V. A. (2013), “Features of financing higher education in ukraine and other countries”, *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 12, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2587> (Accessed 29 Oct 2021).

10. Hazelkorn, E., Loukkola, T., & Zhang, T., 2014, *Rankings in Institutional Strategies and Processes: Impact or Illusion?* (Brussels, EUA), available at: <https://eua.eu/resources/publications/369:rankings-in-institutional-strategies-and-processes-impact-or-illusion.html> (Accessed 15 Oct 2021).

11. Review of the performance by the Irish Universities Quality Board of its functions by the Higher Education Authority, available at: https://backend.deqar.eu/reports/EQAR/IUQB_External_Review_Report.pdf (Accessed 15 Oct 2021).

12. Boholib, T. M. (2005), “Financing of education abroad”, *Finansy Ukrainy*, vol. 8, pp. 132–139.

13. Zelena, Z. V. “Foreign experience in financing education and science in Ukraine”, available at: <http://libfor.com/index.php> (Accessed 01 Nov 2021).

14. Kucherenko, D. H. and Martyniuk, O. V. (2011), *Strategii rozvytku osvitykh system krain svitu: monohrafiia* [Strategies for the development of educational systems in the world: a monograph], IPK DZSU, Kyiv, Ukraine, P. 312.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2021 р.